

Ганна Скачкова

ORCID iD 0000-0002-5223-4824

аспірант,
Запорізький національний університет,
вул. Жуковського, 66, 69000, м. Запоріжжя, Україна
anyalomova@gmail.com

ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РОБОТИ З ОСОБАМИ, ЩО МАЮТЬ ОСОБЛИВІ ОСВІТНІ ПОТРЕБИ

У статті проаналізовано системи підготовки соціальних працівників до роботи з особами, що мають особливі освітні потреби в університетах США, Канади, Великої Британії, Франції, Німеччини та України. Характеризуються навчальні плани вищих навчальних закладів зазначених країн, що готують майбутніх кваліфікованих соціальних працівників до роботи з особами з особливим освітніми потребами. Виокремлюються форми і методи навчання, що домінують в системі підготовки фахівців соціальної сфери. Зазначені спільні та відмінні риси процесу навчання студентів спеціальності «соціальна робота» в зарубіжних та вітчизняних ВНЗ.

Ключові слова: вища освіта; інклюзивна освіта; професійна підготовка; особи з особливими освітніми потребам; соціальна робота; соціальний працівник.

© Скачкова Ганна, 2018

Вступ. З моменту появи спеціальності «соціальна робота» в Україні та світі, розроблено багато програм та курсів професійної підготовки соціальних працівників у вищих навчальних закладах. Через акцентування великої кількості уваги до осіб з особливими освітніми потребами в останнє десятиліття постає питання, чи достатнім є рівень професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у вищих навчальних закладах до роботи саме з такою категорією населення. Щоб зрозуміти, що зроблено на сучасному етапі для цього та визначити напрямки вдосконалення підготовки фахівців із соціальної роботи до професійної взаємодії з особами, що мають особливі освітні потреби, необхідно здійснити аналіз змісту

системи вищої освіти соціальних працівників різних країн шляхом виявлення в структурі їх підготовки елементів, що сприяють формуванню у майбутніх фахівців знань та вмінь роботи з особами, що мають особливі освітні потреби. До таких елементів ми відносимо навчальні дисципліни та спецкурси, форми і методи підготовки і т.д.

В зарубіжних країнах систему професійної підготовки розглядали такі закордонні вчені, як В. Гріффіс, А. Кроплі, Дж. Кросс (США), М. Баркер, Дж. Лішман, Б. Мундей, С. Шардлоу, М. Доел (Велика Британія); Б. Буке, П. Бешлер, Ф. Лаот (Франція); А. Фішер, Д. Хоффман (Німеччина) та ін. До українських науковців, що розглядали зарубіжний досвід підготовки соціальних працівників в системі вищої освіти слід віднести О. Бартош (Велика Британія); Г. Лещук (Франція); О. Пришляк (Німеччина); Л. Віннікову, Н. Собчак, В. Тіменко (США), Н. Микитенко (Канада), С. Лебедеву (Росія) та ін.

Мета статті – виокремити особливості підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з особами, що мають особливі освітні потреби в зарубіжних країнах та в Україні; на підставі зарубіжного досвіду виокремити перспективні ідеї до впровадження у вітчизняну систему підготовки соціальних працівників.

Досвід США та Канади в підготовці соціальних працівників. Американська та канадська система професійної підготовки соціальних працівників передбачає навчання за трьома освітніми ступенями: бакалавра, магістра та доктора філософії. Професійну підготовку соціальних працівників здійснюють переважно школи соціальної роботи при університетах країни (Робак, 2013, с. 206).

В школах соціальної роботи здобувачам пропонуються певні програми підготовки, відмінність між якими полягає, по-перше, в терміні навчання, по-друге, в спрямованості та профілю. Зазвичай під час другого року магістратури майбутні соціальні працівники обирають для себе напрямок подальшої роботи (спеціалізацію) та відповідні курси.

На підставі ґрунтовного аналізу навчальних планів американських шкіл соціальної роботи було виділено декілька навчальних закладів, які займаються

професійною підготовкою соціальних працівників до роботи з особами, що мають особливі освітні потреби.

Зокрема, в Школі соціальної роботи при Колумбійському університеті (<https://socialwork.columbia.edu/about/>) для здобуття освітнього ступеня магістра першим етапом для здобувача освіти є обрання однієї із семи освітніх програм. Підготовка соціальних працівників для роботи з особами, що мають особливі освітні потреби здійснюється за спеціалізаціями Health, Mental Health & Disabilities та School-based and School-linked Services. Маючи освіту за такими спеціалізаціями, соціальний працівник може працювати в школах та спеціальних навчальних закладах, прийомних агентствах, центрах денного догляду, сімейних сервісних установах і т.д.

В школі соціальної роботи Мічиганського університета (<https://ssw.umich.edu/courses?page=1>) до вивчення пропонуються такі спеціалізовані курси Topics in Disability Studies; Disability Issues: Obstacles and Solution in Today's World.

Школа Jack, Joseph and Morton Mandel School of Applied Social Sciences університету Case Western Reserve University (<http://bulletin.case.edu/mandelschoolofappliedsocialsciences/courses/>) пропонує такі курси для тих здобувачів освіти, які бажать володіти основами соціальної роботи із особами, що мають особливі освітні потреби: Early Intervention: Theories and Practice; Children and Families in the School Setting потреби.

Одним із навчальних закладів, що спеціалізується на підготовці соціальних працівників до роботи з особами, що мають особливі освітні потреби в Канаді, є Уінсорський Університет (University of Windsor) (<http://www.uwindsor.ca/studentrecruitment/350/disability-studies-and-psychology>). В даному навчальному закладі є програми Disability studies. Студенти, що закінчують цю програму отримують ступінь бакалавра з соціальної роботи та вивчення інвалідності (Bachelor of social work and disability studies). До основних курсів, що вивчаються під час проходження цієї програми відносяться: Theories of Disability and the Social Model, Historical Approaches to People with Disabilities, Community

Approaches, Advocacy and Empowerment, Community Orientation to Disability Issues і т.д.

До особливих методів підготовки майбутніх соціальних працівників в американських та канадських вищих навчальних закладах до роботи з особами, що мають особливі освітні потреби, слід віднести експериментальні вправи, сутність яких полягає в практичному опрацюванні тієї або іншої проблеми в аудиторії. Серед різновидів таких вправ виділяють: експериментальні заняття для засвоєння практичних вмінь; для емоційного навчання; для вивчення шляхів вирішення проблем (Фокин, 2012, с. 133)

Особливості підготовки майбутніх соціальних працівників в Європейських країнах. Як зазначає Бартош О. П. (2014), у Великій Британії регулює питання професійної підготовки майбутніх соціальних працівників спеціальні органи із надання соціальних послуг або з питань соціального піклування.

Грунтовний аналіз навчальних програм вищих навчальних закладів Великою Британії дозволяє виділити деякі особливості досвіду цієї країни в підготовці соціальних працівників до роботи з особами, що мають особливі освітні потреби.

Як і в більшості країн, навчаються майбутні фахівці з соціальної роботи або в коледжах, або в університетах. Однак, за даними Британської асоціації соціальних працівників, для того, щоб здобути ступінь бакалавра, необхідно мати досвід соціальної роботи. Набути його можна, здійснюючи волонтерську діяльність або доглядаючи когось із близьких, рідних або друзів. Процес навчання у Великій Британії супроводжується також підтримкою спеціальних соціальних агентств, які також займаються профорієнтацією студентів, слідкують за їх навчанням та забезпечують отримання якісної вищої освіти.

Ступінь бакалавра з соціальної роботи у Великій Британії здобувається протягом трьох років. Перший рік навчання присвячений міждисциплінарним зв'язкам цієї спеціальності з іншими. Другий рік здобуття бакалавра із соціальної роботи є вже більш вузькоспеціалізованим. Третій курс навчання на спеціальності «соціальна робота» у Великій Британії присвячений практичним навчальним заняттям. Підготовка до роботи з особами, що мають особливі освітні потреби

здійснюється в рамках проектної діяльності, рольових ігор та експериментальних семінарів (Бартош, 2014, с. 189-190).

Варто відмітити, що головним аспектом підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з особами, що мають особливі освітні потреби, є практична складова. У навчальних закладах Великої Британії практиці присвячені всі курси навчання. Зокрема, на 1 курсі строк проходження практики складає близько 20 днів, на другому – близько 80 днів, і на третьому – 100 днів.

У Франції соціальних працівників до роботи з особами, що мають особливі освітні потреби готують на декількох рівнях. Як зазначає в своїх наукових працях Лещук Г.В. (2009), першим є початковий рівень, в рамках якого можна отримати допрофесійну, початкову або середню освіту. В більшій мірі цей рівень здобувається в ліцеях, коледжах або регіональних інститутах. Вища освіта поділяється на цикли, з яких перший цикл підготовки фахівців соціальної сфери є також, в більшій мірі, загальноосвітнім. Перевагою допрофесійної, початкової, середньої та вищої освіти І циклу є те, що в навчальній програмі практичної складової більше ніж теоретичної. Особи, які отримали свідоцтво про закінчення спеціальності «соціальна робота» на цих рівнях у Франції мають змогу здійснювати психолого-педагогічну діяльність, розробляти проекти різної спрямованості, складати звіти з реалізації проектів надання індивідуальної та групової соціальної допомоги.

Навчання на другому циклі вищої освіти у Франції відбувається у формі магістратури або ліцензіату. Фахівців, які отримали диплом ліцензіата, можуть працювати на адміністративних посадах в різних закладах соціальної спрямованості або продовжити навчання в магістратурі. Проте, слід відмітити, що на старших курсах теоретичної підготовки все ж більше практичної. До роботи з особами, що мають особливі освітні потреби в навчальних закладах Франції готують за напрямом «Санітарні та соціальні науки», в рамках якого відкрита спеціалізація «Робота з особами, які мають особливі потреби» (Лещук, 2009, с. 12).

Третій цикл вищої освіти соціальних працівників передбачає або глибоку та розширену підготовку за своєю спеціалізацією, або наукову діяльність, яка спрямована на подальший вступ до докторантури. Під час третього циклу навчання

майбутні соціальні працівники, які бажають підвищити свою кваліфікацію в сфері професійної діяльності з особами, що мають особливі освітні потреби, можуть обрати такий напрям, як «Управління санітарною та соціальною діяльністю» (Лещук, 2009, с. 12).

Серед технологій, які застосовуються в процесі навчання майбутніх соціальних працівників, які бажають працювати з особами, що мають особливі освітні потреби, слід виділити інформаційно-комунікаційні (робота з Інтернет-ресурсами та різним програмним забезпеченням), практичні (проектна діяльність, рольові ігри), особистісно зорієнтовані (проблемне, індивідуалізоване, розвивальне навчання) і т.д. (Лещук, 2009, с. 13).

В Німеччині фахівців соціальної сфери для роботи з особами, що мають особливі освітні потреби, готують за двома напрямками: соціальна робота та соціальна педагогіка. Підготовка майбутніх соціальних працівників в Німеччині відбувається в спеціалізованих інститутах, академіях, університетах. Випускник може отримати кваліфікацію або соціального педагога, або соціального працівника, або подвійну кваліфікацію, в залежності від регіону навчання та політики навчального закладу. Відмінним в процесі навчання є і те, що в кожному навчальному закладі на території тієї чи іншої федеральної землі діє автономія, яка не дозволяє уніфікувати стандарти та навчальні програми для підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи (Пащенко, Целых, 2012, с. 106).

Проте спільним для всіх є те, що навчання фахівців відбувається на чотирьох рівнях: допрофесійна підготовка (в якості волонтерів в громадських організаціях); рівень професійних училищ (протягом одного року можна навчатись в спеціальному професійному училищі, який готує майбутніх вихователів дитячих будинків); спеціальна середня освіта (на базі навчальних закладів також готують вихователів); вища освіта (3-4 роки навчання в рамках вищої професійної школи, фахової академії або університету для отримання освітнього ступеня бакалавра і 1,5 роки для отримання ступеня магістра) (Сайко, 2017, с. 385).

Отже, вивчення особливостей підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з особами, що мають особливі освітні потреби в зарубіжних країнах дають

нам підстави виділити загальні тенденції підготовки, серед яких міждисциплінарний зв'язок програм та дисциплін; інтегративний характер підготовки; приділення великої уваги практичній підготовці та участь майбутніх роботодавців в процесі навчання соціальних працівників.

Підготовка соціальних працівників в українських ВНЗ. На підставі детального контент-аналізу навчальних програм підготовки фахівців із соціальної роботи, слід відмітити, що навчальні заклади України майже не готують соціальних працівників до роботи з особами, що мають особливі освітні потреби. На нашу думку, це зумовлено тим, що, по-перше, категорія осіб, які потребують додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі є детально не вивченою та достатньо новою для українського освітнього простору. У зв'язку з цим, виникає питання, яка саме допомога потрібна таким особами, та які фахівців мають бути задіяні в їх успішному становленні в суспільстві.

По-друге, з появою інклюзивних навчальних закладів в Україні досі не виявлена роль соціальних працівників в цій системі. По-третє, невелика кількість баз виробничих практик ще не дозволяє отримати повноцінну освіту з наряду соціальною роботою з особами, що мають особливі освітні потреби, оскільки практичний компонент професійної підготовки є важливою складовою навчального процесу майбутніх соціальних працівників.

Проте незважаючи на недосконалість побудови навчальних програм підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з особами, що мають особливі освітні потреби, сьогодення система освіти майбутніх соціальних працівників вже має певні базові елементи для того, щоб готувати фахівців для інклюзивних закладів освіти.

Відтак сьогодні слід спостерігати, що у вітчизняних ВНЗ майбутніх соціальних працівників до роботи з особами, що мають особливі освітні потреби, опосередковано готують за двома освітніми програмами спеціальності «соціальна робота»: соціальна педагогіка та соціальна робота. Проаналізувавши навчальні програми зарубіжних та вітчизняних вищих навчальних закладів, які готують соціальних працівників, слід відзначити, що спільним є отримання базових

теоретичних знань протягом перших двох курсів навчання (наприклад, дисципліни «Загальна психологія», «Педагогіка», «Історія соціальної роботи», «Вступ до спеціальності» та ін.), та вузька спеціалізація на більш старших курсах. Перелік дисциплін залежить від обраної студентом освітньої програми на початку навчання.

Серед вузькоспеціалізованих дисциплін, які можуть бути спрямовані на підготовку соціальних працівників до роботи з особами, що мають особливі освітні потреби, варто виділити «Соціальна робота з різними групами (категоріями) клієнтів», «Соціальна робота з інвалідами», «Соціальна реабілітація» та інші.

Виходячи із аналізу дисциплін, які викладаються у вищих навчальних закладах України за спеціальністю 231 «соціальна робота», на наш погляд, до майбутньої професійної діяльності, пов'язаної із особами, що мають особливі освітні потреби, змістовно готують, зокрема, в Національному університеті «Києво-Могилянська академія» (<http://www.ukma.edu.ua/ects/index.php/fsnst/187-c>) за допомогою таких курсів: «Соціальна робота з людьми з особливими потребами», «Основи соціальної реабілітації людей з особливими потребами», «Навчання людей з особливими потребами», «Соціальна робота з розумово відсталими» та ін. В Хмельницькому національному університеті (<http://www.khnu.km.ua/root/page.aspx?r=50&p=1.>) освітньо-професійна програма підготовки бакалаврів із соціальної роботи передбачає перелік вибіркових дисциплін на четвертому курсі навчання, що дозволяють отримати знання із основ роботи з особами, що мають особливі освітні потреби. Серед них представлені дисципліни «Соціальна реабілітація та патронаж», «Основи дефектології та патопсихології», «Основи спеціальної педагогіки та психології», «Основи інклюзивної освіти», «Психолого-педагогічні основи соціальної роботи з неповносправними та інвалідами» та ін.

Важливим компонентом підготовки соціальних працівників до роботи з особами, що мають особливі освітні потреби є практична складова. Відтак, частка ознайомчих, навчальних, виробничих практик під час навчання на освітньому ступені бакалавра із соціальної роботи складає не більше 10% від загального обсягу кредитів ЄКТС, (від 10 до 24 кредитів з 240). Освітня програма підготовки магістрів містить до 30% від загального обсягу кредитів ЄКТС. Для порівняння в США на

польову практику відводиться 30% навчального часу на бакалавраті, та 50% в магістратурі. Окрім цього, недоліком в практичній підготовці українських фахівців є невелика база практик, яка дає можливість отримати навички роботи з особами, що мають особливі освітні потреби.

Таким чином, аналіз змісту зарубіжної та вітчизняної системи вищої освіти соціальних працівників дає нам змогу стверджувати, що підготовка майбутніх соціальних працівників до роботи з особами, що мають особливі освітні потреби в різних країнах та в Україні має як спільні риси, так і відмінні. До спільних рис слід віднести: неперервність освіти (існування декількох рівнів підготовки); мультидисциплінарність (отримання знань з різних галузей знань); різноманіття форм навчання.

До відмінних рис в структурі підготовки майбутніх фахівців до роботи з особами з особливими потребами слід віднести переважання практичної складової в зарубіжних закладах (до 30% навчального часу на бакалавраті та до 50% в магістратурі); можливість обрання вузької спеціалізації в закордонних закладах на відміну від українських, де готують універсальних фахівців; більш жорсткі умови вступу в іноземні навчальні заклади.

Висновки

Таким чином здійснений аналіз зарубіжного досвіду підготовки соціальних працівників до роботи з особами, що мають особливі освітні потреби створив підґрунтя для визначення пріоритетних завдань реформування української системи вищої освіти, серед яких, на нашу думку слід виділити впровадження нових освітніх програм, які б здійснювали підготовку фахівців для роботи з особами, що мають особливі освітні потреби; розробка спеціальних курсів та навчально-методичної літератури щодо основ роботи в інклюзивних навчальних закладах; розробка інноваційних підходів до вивчення дисциплін; розширення баз виробничих практик та збільшення кількості годин, відведених на практику, включення в навчальний процес майстер-класів, лекцій із діючими соціальними працівниками та соціальними педагогами, які вже працюють з особами, що мають особливі освітні потреби;

вдосконалення післядипломної освіти шляхом створення ресурсних центрів на базі вищих навчальних закладів.

Література

- Бартош О. П. До проблеми теоретичної підготовки бакалаврів соціальної роботи у Великій Британії. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2014. № 5 (288), Ч. I, С. 187-195.
- Лебедева С. С. Проблемы подготовки социального работника в системе непрерывного образования. *Непрерывное образование : XXI век*. 2017. вип. 2(18). URL : <http://lll21.petrsu.ru/journal/article.php?id=3486>. DOI: <http://dx.doi.org/10.15393/j5.art.2017.3486>
- Лещук Г. В. Система професійної підготовки фахівців соціальної сфери у Франції : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Тернопіль, 2009. 20 с.
- Освітні програми. Бакалавр. Соціальна робота / Хмельницький національний університет. URL : <http://www.khnu.km.ua/root/page.aspx?r=50&p=1>. (дата звернення 25.01.2018).
- Пащенко Ю. А., Целых М. П. Организация профессионального образования работников социально-педагогической сферы в Германии. *Известия ЮФУ. Технические науки*. 2012. №10. С. 105-111.
- Робак В. Є. Система підготовки соціальних працівників у деяких зарубіжних країнах. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Сер. : Психолого-педагогічні науки*. 2013. № 2. С. 206-210.
- Сайко Н. Система професійної підготовки соціальних педагогів у Німеччині. *Витоки педагогічної майстерності*. 2017. Випуск 19. С. 385-390.
- Факультет соціальних наук і соціальних технологій БП «Соціальна робота» / Національний університет «Києво-Могилянська академія». URL : <http://www.ukma.edu.ua/ects/index.php/fsnst/187-c> (дата звернення 24.01.2018).
- Фокин И. В. Методы профессионального воспитания будущих социальных работников США. *Вестник Костромского государственного университета. Серия: Педагогика. Психология. Социокинетика*. 2012. Т. 18. № 1-2. С. 132-133.
- About School of social work Columbia university. URL : <https://socialwork.columbia.edu/about/> (дата звернення 23.01.2018).
- Course catalog / School of social work university of Michigan. URL : <https://ssw.umich.edu/courses?page=1> (дата звернення 23.01.2018).
- Disability Studies and Psychology / University of Windsor. URL : <http://www.uwindsor.ca/studentrecruitment/350/disability-studies-and-psychology> (дата звернення 22.01.2018).
- Jack, Joseph and Morton Mandel School of Applied Social Sciences Courses / Case Western Reserve University. URL : <http://bulletin.case.edu/mandelschoolofappliedsocialsciences/courses/> (дата звернення 24.01.2018).

ЗАРУБЕЖНЫЙ И ОТЕЧЕСТВЕННЫЙ ОПЫТ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ К РАБОТЕ С ЛИЦАМИ, ИМЕЮЩИМИ ОСОБЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ПОТРЕБНОСТИ

Скачкова Анна, аспирант, Запорожский национальный университет, ул. Жуковского, 66, 69000, г. Запорожье, Украина, anyalomova@gmail.com

В статье проанализированы системы подготовки социальных работников к работе с лицами, имеющими особые образовательные потребности в университетах США, Канады, Великобритании, Франции, Германии и Украины. Характеризуются учебные планы высших учебных заведений указанных стран, которые готовят будущих квалифицированных социальных работников к работе с лицами с особыми образовательными потребностями. Выделяются формы и методы обучения, доминирующие в системе подготовки специалистов социальной сферы. Указаны общие и отличительные черты процесса обучения студентов специальности «социальная работа» в зарубежных и отечественных вузах.

Ключевые слова: *высшее образование; инклюзивное образование; профессиональная подготовка; лица с особыми образовательными потребностями; социальная работа; социальный работник.*

FOREIGN AND DOMESTIC EXPERIENCE OF PREPARING FUTURE SOCIAL WORKERS TO WORK WITH PERSONS WHO HAVE SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Skachkova Hanna, postgraduate student, Zaporizhzhya national university, Zhukovskogo st., 66, 69000, Zaporizhzhya, Ukraine, anyalomova@gmail.com

In the article analyzes the systems for preparing social workers to work with people who have special educational needs in universities in the US and Canada. There are revealed features of education in schools of social work at Columbia's, Michigan's and other universities. There are indicated experience of Great Britain, France and Germany in preparing future social workers for working with people with special educational needs. In the article considered programs that offer foreign universities in the preparation of future social workers who wish to work with persons with special educational needs. There are described curricula of the higher educational institutions of these countries, which prepare future qualified social workers to work with persons with special educational needs. There are analyzed reasons for the insufficient preparing of future specialists in the social sphere to work with persons with special educational needs. The general features of the process of teaching students of the specialty "social work" in foreign and domestic universities are indicated, among them the continuity of education, multidisciplinary of training and the diversity of forms of education. The article shows the distinctive features of the professional training of future social workers for working with people with special educational needs, among which emphasis on practical training

in foreign universities, the possibility of choosing a narrow specialization in foreign educational institutions and more stringent conditions for admission.

Keywords: *high education; inclusive education; professional prepare; persons with special educational needs; social work; social worker.*

References

- About School of social work Columbia university. Retrieved from <https://socialwork.columbia.edu/about/> (eng)
- Bartosh, O. P. (2014) Do problemy teoretychnoji pidgotovky bakalavriv socialjnoji roboty u Velykij Brytaniji [The problem of theoretical training of bachelors of social work in the UK]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka*. 5 (288), 187-195 (ukr)
- Course catalog / School of social work university of Michigan. Retrieved from <https://ssw.umich.edu/courses?page=1> (eng)
- Disability Studies and Psychology / University of Windsor. Retrieved from <http://www.uwindsor.ca/studentrecruitment/350/disability-studies-and-psychology> (eng).
- Fakul'tet social'nykh nauk i social'nykh tekhnologij BP «Social'na robota» [Faculty of Social Sciences and Social Technologies, BP "Social Work"] / Nacional'nyj universytet «Kyjevo-Moghyljans'ka akademija». Retrieved from : <http://www.ukma.edu.ua/ects/index.php/fsnst/187-c> (ukr)
- Fokin I. V. (2012) Metody professional'nogo vospitaniya budushhih social'nyh rabotnikov SShA. [Methods of professional education of future social workers in the USA]. *Vestnik Kostromskogo gosudarstvennogo universiteta. Serija: Pedagogika. Psihologija. Sociokinetika*. 1-2. 132-133 (rus)
- Jack, Joseph and Morton Mandel School of Applied Social Sciences Courses / Case Western Reserve University. Retrieved from <http://bulletin.case.edu/mandelschoolofappliedsocialsciences/courses/> (eng).
- Lebedeva S. S. (2017) Problemy podgotovki social'nogo rabotnika v sisteme nepreryvnogo obrazovaniya [Problems of training a social worker in the system continuous education]. *Nepreryvnoe obrazovanie : XXI vek*. 2(18). Retrieved from : <http://11121.petrus.ru/journal/article.php?id=3486>. DOI: <http://dx.doi.org/10.15393/j5.art.2017.3486> (rus)
- Leshhuk Gh. V. (2009) Systema profesijnoji pidgotovky fakhivciv socialjnoji sfery u Franciji [System of professional training specialists of social sphere in France] : Extended abstract of candidate's pedagogical science. Ternopilj, 20 (ukr)
- Osvitni prohramy. Bakalavr. Social'na robota [Educational programs. Bachelor. Social Work] / Khmel'nyckyj nacional'nyj universytet. Retrieved from <http://www.khnu.km.ua/root/page.aspx?r=50&p=1> (ukr)
- Pashhenko Ju. A., Celyh M. P. (2012) Organizacija professional'nogo obrazovaniya rabotnikov social'no-pedagogicheskoi sfery v Germanii [Organization of professional education of social and educational workers in Germany]. *Izvestija JuFU. Tehnicheskie nauki*. 10. 105-111 (rus)
- Robak V. Je. (2013) Systema pidgotovky social'nykh pracivnykiv u dejakykh

zarubizhnykh krajinakh [System of training of social workers in some foreign countries]. *Naukovi zapysky Nizhynsjkogho derzhavnogho universytetu im. Mykoly Ghogholja. Ser. : Psykhologho-pedagoghichni nauky.* 2. 206-210 (ukr)

Sajko N. (2017) Systema profesijnoji pidghotovky socialjnykh pedagoghiv u Nimechchyni [System of professional training of social educators in Germany]. *Vytoky pedagoghichnoji majsternosti.* 19. 385-390 (ukr)

Стаття надійшла до редакції 26.01.2018

Прийнято до друку 22.02.2018